

УРАХУВАННЯ РЕПРЕЗЕНТАЦІЙНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

УДК 378.147:80

Вовк О.І.

У статті досліджуються епістемологічні стилі та способи пізнання й кодування інформації як індивідуальні особливості, які впливають на оволодіння іноземною мовою студентами-філологами. Зокрема, акцентується ідея, що стилі та способи пізнання позначаються на індивідуальних репрезентаційних здібностях студентів і забезпечують якість осмислення інформації.

Ключові слова: епістемологічні стилі, способи кодування інформації, ментальні репрезентації, способи пізнання.

The article investigates the role of epistemological styles in foreign language acquisition. The idea is highlighted that epistemological styles influence students' mental representations and individual modes of information coding, among which the verbal-symbolic, visual, subject-practical and sensory are singled out and described.

Key words: epistemological styles, modes of information coding, mental representations, ways of cognition.

В статье рассматриваются эпистемологические стили, способы познания и кодирования информации как индивидуальные особенности, влияющие на овладение иностранным языком студентами-филологами. В частности, акцентируется идея, что стили и способы познания влияют на индивидуальные репрезентативные способности студентов и обеспечивают качество осмысления информации.

Ключевые слова: эпистемологические стили, способы кодирования информации, ментальные репрезентации, способы познания.

Постановка проблеми. Інтелектуальне виховання студентів ВНЗ передбачає розвиток когнітивних здібностей і врахування індивідуальних стилів пізнання дійсності. Це свідчить, що індивід не є пасивним створінням, яке знаходиться під контролем зовнішнього середовища, а активним суб'єктом пізнання, здатним керувати своєю когніцією. Характер його реакцій на наявні ситуації найчастіше визначаються тією когнітивною інтерпретацією, яку він сам здійснює. Як людина сприймає й інтерпретує власну поведінку та її наслідки, процеси пізнання, оточуючих тощо, більшою мірою залежить від її індивідуальних особливостей, до яких, крім усього іншого, можна віднести й стилі та способи кодування інформації та пізнавальні стилі.

Аналіз попередніх досліджень. Стилi і способи пізнання були у фокусi уваги багатьох науковців, зокрема Дж. Брунера, В.М. Дружинiна, А. Пейвіо, Ж. Піаже, Дж. Ройса, М.О. Холодної та ін. Незважаючи на широке висвітлення цього питання в науковій літературі, свого остаточного розв'язання в лінгводидактиці воно ще не знайшло.

Метою цієї статті є розкриття сутності стилів і способів пізнання та визначення їхньої ролі в оволодінні іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. *Стили кодування інформації* – це індивідуально-своєрідні способи представлення інформації залежно від домінування певної модальності досвіду (слухової, зорової, кінестетичної, чуттєво-емоційної тощо). В останній час проблема існування різних способів сприйняття інформації активно розроблялась у царині нейролінгвістичного програмування. Зокрема, виокремлено три основні *сфери «сенсорного досвіду»* людини: візуальну, аудіальну й кінестетичну. Відповідно, різні люди сприймають і опрацьовують інформацію про своє оточення, переважно спираючись на візуальний досвід (за допомогою зорового каналу й мисленневих образів), на аудіальний досвід (через слух), або на кінестетичний досвід (через дотик, нюх та інші чуттєві враження). Тому для візуала типовою є пізнавальна позиція – дивитися, уявляти і спостерігати; для аудіала – слухати, говорити й обговорювати; для кінестетика – діяти, почувати й відчувати [1].

Отже, міра вираженості в індивідуальній репрезентативній системі того чи того способу представлення інформації – залежно від сформованості певних структур когнітивного досвіду людини – характеризує притаманний цій людині стиль кодування інформації. Зауважимо, що, згідно з Дж. Брунером [2], міра інтегрованості різних способів кодування інформації характеризує рівень інтелектуального розвитку суб'єкта. *Способи кодування інформації* – це суб'єктивні засоби, за допомогою яких індивід представляє (відображує) у своєму ментальному досвіді навколишній світ, і які він їх використовує з метою організації цього досвіду для майбутньої поведінки [3: 111].

Психологічні дослідження способів кодування інформації вперше було представлено Дж. Брунером [2]. Автор висуває ідею існування трьох основних способів суб'єктивного представлення світу: у вигляді дій, наочних образів і мовних знаків. Кожен із трьох способів кодування інформації – дієвий, образний і символічний – відображає події у свій власний спосіб. Кожний із них накладає сильний відбиток на психічне життя дитини в різному віці. Проте, і в інтелектуальному житті дорослої людини взаємодія цих трьох способів кодування інформації зберігається, складаючи, на переконання Дж. Брунера, одну з головних її рис.

Розвиток інтелекту здійснюється разом із оволодінням трьома згаданими формами представлення інформації, що можуть частково переходити один в інший. Наприклад, у дошкільника провідну роль у його інтелектуальному житті відіграє досвід практичної взаємодії з предметами. Цей досвід згодом переноситься на план зорових представлень, стимулюючи словесно-мовленнєвий розвиток дитини. Вступ до школи дає потужний поштовх розвитку словесно-знакового способу відображення світу і тоді мова, завдяки своїм специфічним властивостям, таким, як категоріальність, ієрархія, причинність, комбінаторика, контекстуальність тощо, радикально перебудовує і збагачує дієво-практичний та образний досвід школяра. На думку М.О. Холодної [3: 111], проблема полягає в тому, що традиційне навчання, перетворюючи слова (знаки, символи) чи не на єдиний засіб інтелектуального спілкування з дитиною, тим самим ігнорує ключове значення двох інших (настільки ж важливих для розвитку інтелектуальних можливостей дитини) способів накопи-

чення знань про світ – через дію й образ. Проте, без залучення й відповідної організації дієвого (а відтак і чуттєво-сенсорного), а також візуально-просторового досвіду дитини повноцінне засвоєння знаків і символів (в тому числі й оволодіння змістом понять) є доволі сумнівним. Мовні «коди» працюють марно, торкаючись лише поверхневих шарів уявлень дитини про світ.

Таким чином, можна припустити, що у структурі зрілого інтелекту переробка інформації одночасно проходить як мінімум, у системі трьох основних модальностей досвіду: 1) через знак (словесно-мовленнєвий спосіб кодування інформації); 2) через образ (візуально-просторовий спосіб кодування інформації); 3) через чуттєве враження з домінуванням тактильно-дотикових відчуттів (чуттєво-сенсорний спосіб кодування інформації). Іншими словами, коли ми щось розуміємо, ми це словесно визначаємо, мисленнєво уявляємо й відчуваємо [3: 111].

Аналогічне судження про те, що роботу думки *забезпечують три «мови» переробки інформації* – знаково-символічна, образно-просторова й тактильно-кінестетична – висловлює Л.М. Веккер [4]. Відповідно, становлення інтелекту передбачає розвиток здатності здійснювати зворотні переведення з однієї «мови» представлення інформації на іншу.

Доречним тут буде згадати також позицію Р. Солсо [5: 279], як в аспекті когнітивного підходу розглядається проблема зберігання й витягнення з пам'яті інформації. На його думку, з одного боку можна стверджувати, що нервова активність, зв'язана зі зберіганням інформації, має специфічну форму, тобто зорова інформація кодується у вигляді внутрішнього «малюнку» й реактивується шляхом відтворення цього малюнку як при перегляді альбому, з іншого – можна стверджувати, що зорова інформація фільтрується й підсумовується та зберігається у вигляді абстрактних «висловлювань» про цей образ. У цьому випадку реактивація цих спогадів здійснюється через відтворення абстрактного коду, з якого, у свою чергу, і складається асоціюваний із ним суб'єктивний образ. І, насамкінець, можна стверджувати, що певна інформація зберігається як у зоровому, так і в абстрактному вигляді, тобто, що в розумі існує декілька кодів.

Згадані три позиції, які описують кодування інформації, називають відповідно, радикальною гіпотезою образів, концептуально-пропозиційною гіпотезою й гіпотезою подвійного кодування. У *радикальній гіпотезі образів* вважається, що люди можуть перетворювати зоровий і вербальний матеріал на образи, які згодом зберігаються в пам'яті; згідно з *концептуально-пропозиційною гіпотезою*, як зорова, так і вербальна інформація представлена у вигляді вербальних висловлювань про об'єкти та їх відношення; в *гіпотезі подвійного кодування* розглядаються дві системи кодування і зберігання інформації – вербальна й образна: інформація може кодуватися та зберігатися як і в будь-якій із них, так і в обох зразу [цит. за 3: 240].

Тісно зв'язаними зі стилями кодування інформації є *епістемологічні стилі* – індивідуально-своєрідні способи пізнавального ставлення людини до того, що відбувається, що виявляється в особливостях індивідуальної «картини світу» [3: 241]. Йдеться про те, що кожна людина має певний суб'єктивний ментальний простір, в межах якого вона осмислює події і який може бути описаний трьома вимірами, а саме: 1) ступенем концептуалізації (здатністю

швидко вербально оформлювати знання та обґрунтовано їх експлікувати); 2) ступенем теоретизації (здатністю до абстрактного мислення з опорою на систему ідей та комплекс фактів); 3) ступенем екстенсивності (широотою охоплення великої кількості фактів, ідей, інтересів) [6: 292].

Висловлюється припущення, що індивідуальні уявлення про світ є функцією «психоепістемологічного профілю» особистості. Зокрема, існує три базових способи мислення (відповідно до способів пізнання світу): емпіризм, раціоналізм і сенсуалізм, на основі яких будуються «образи світу» людини. Дж. Ройс виокремлює *три епістемологічних стилі*: емпіричний, раціоналістичний і метафоричний [7]. *Емпіричний стиль* – це пізнавальний стиль, при якому особистість буде свій пізнавальний контакт зі світом на основі даних безпосереднього сприйняття і предметно-практичного досвіду. Люди цього типу схильні доводити істинність своїх суджень, посилаючись на факти, ретельність вимірів, надійність і повторюваність спостережень. *Раціоналістичний стиль* – це пізнавальний стиль особистості, чий погляд на дійсність визначається широкими понятійними схемами, категоріями й теоріями. Адекватність індивідуальних суджень оцінюється на основі логічних висновків із застосуванням комплексу розумових операцій. Основний критерій надійності пізнавального образу – його логічна стійкість. *Метафоричний стиль* – це пізнавальний стиль, який виявляється у схильності до максимальної різноманітності вражень і комбінування віддалених галузей знань. Цілісність погляду на світ поєднується з його персоніфікацією (тобто представлення дійсності в термінах особистих переживань, оцінок, переконань). Перевірка надійності пізнавального образу здійснюється за рахунок посилення на власну інтуїцію.

Згідно з Дж. Ройсом [7], пізнавальні стилі – це психічні якості вищого порядку в тому сенсі, що вони визначають зв'язки конвергентних здібностей і афективних особистісних рис в актах індивідуальної поведінки. Власне, вираженість визначених епістемологічних стилів є наслідком сформованості тих механізмів, які забезпечують взаємодію інтелектуальних і афективних можливостей суб'єкта. Наприклад, раціоналістичний стиль відповідає за інтеграцію понятійних здібностей і емоційної незалежності, емпіричний – перцептивних здібностей та інтроверсії/екстраверсії, метафоричний стиль – символічних здібностей і емоційної стабільності. Отже, епістемологічні стилі можна вважати – порівняно, наприклад, з конвергентними здібностями – інтелектуальними здібностями вищого рівня, що виявляються в показниках індивідуалізованої інтеграції когнітивного й афективного досвіду людини [3: 149].

Таким чином, пізнавальні стилі як вираженість тих чи тих форм представлення інформації (стилі кодування) або ступеня інтеграції когнітивного й афективного досвіду (епістемологічні стилі) – мають відношення до продуктивних можливостей інтелекту й можуть розглядатися як особливий різновид інтелектуальних здібностей.

Розвиваючи ідею епістемологічних стилів, М.М. Болдирев виокремлює *способи пізнання* (когніції), які базуються на основі: а) чуттєвого сприйняття навколишнього світу; б) предметно-практичної діяльності, тобто в результаті дій та операцій; в) експериментально-пізнавальної й теоретико-пізнавальної (наукової) діяльності; г) розумової діяльності, тобто в результаті розмір-

ковувань, умовиводів, висновків, на основі мисленневих операцій із уже відомими концептами; г) вербального і невербального спілкування [8: 24-25].

Поєднавши епістемологічні стилі зі способами пізнання, розрізняємо такі *пізнавальні стилі*: емпіричний (базується на предметно-практичній діяльності); раціоналістичний (базується на розумовій діяльності); емпірично-раціоналістичний (базується на теоретико-пізнавальній і експериментально-пізнавальній діяльності); метафоричний (базується на чуттєвому сприйнятті дійсності), а в основі вищезазначених стилів лежить вербальне і невербальне спілкування. Отже, можна зробити висновок, що пізнавальні стилі реалізуються у процесі когніції, одним із граней якої є мовленнева діяльність, з якою спілкування співвідноситься, як часткове з цілим.

Вочевидь, способи і стилі перетинаються та взаємодоповнюються. Більше того, формування міцних знань можливе лише в результаті сполучення різних способів і стилів пізнання. Наприклад, студенти можуть не сприйняти теоретичне представлення навчального явища, якщо воно не проілюстроване прикладами, схемами або малюнками. Мовний матеріал стає ще зрозумілішим, коли студенти виконують із ним певні предметні дії, осмислюючи його, тобто під керівництвом викладача самі виводять і формулюють правила за допомогою евристичних бесід (логічно побудованих навідних питань). Іншими словами, усвідомлюють новий матеріал індуктивним шляхом.

Описані вище стилі чи способи пізнання можуть впливати на вибір способу презентації нового матеріалу, що відбувається за допомогою різних типів навчальної інформації, а саме: мовленнєвого зразка, схеми, моделі, правила-інструкції, алгоритму, когнітивної метафори та ілюстративної таблиці. Експериментально було досліджено, що при домінантному емпіричному стилі пізнання студентам значно легше сприймати новий матеріал, якщо він представлений на основі мовленневих зразків і правил-інструкцій. При раціоналістичному стилі зрозумілішими є такі типи навчальної інформації, як моделі, схеми та ілюстративні таблиці. При емпірично-раціоналістичному стилі бажано використовувати мовленнєві зразки, алгоритми, правила-інструкції, схеми й моделі. При метафоричному стилі новий граматичний матеріал усвідомлюється краще, якщо він представлений за допомогою когнітивних метафор, концептуальна інформація яких може бути виражена як вербально, так і графами й кінемами [9: 78].

Таким чином, пізнавальні стилі можна вважати особливим різновидом інтелектуальних здібностей студентів, що впливають на їхні *ментальні репрезентації* – фіксовану форму знань або ту чи ту форму їх зберігання (фрейм, схема, модель тощо) [3: 98]. Природа побудови ментальних репрезентацій пояснюється через дві системи представлення зовнішнього впливу (у нашому випадку – вхідної інформації): вербальну (через словесне позначення) і образну (через наочне враження). Будучи незалежними й автономними, ці дві системи можуть взаємодіяти одна з одною [10]. Інформація може кодуватись і зберігатись як у кожній з них, так і в обох одночасно. Форма ментальної репрезентації може бути індивідуалізована, тобто це може бути «малюнок», схема, таблиця, словесний опис, метафора тощо.

Усі мисленнєві образи чи репрезентації є продуктом певних пізнавальних процесів – сприйняття, мислення, символізації тощо. У кожній лю-

дини складається особистий баланс цих пізнавальних процесів, на основі якого виробляється специфічна система індивідуальних «кодів», тобто засобів суб'єктивного уявлення дійсності або способів кодування інформації. Наприклад, словесно-символічний спосіб кодування інформації орієнтує студентів на самостійне формулювання ознак і визначень, а також на порівняння різних словесно-символічних форм представлення інформації (наприклад, як один і той самий навчальний матеріал може бути представлений вербально і схематично); передбачає здійснення перекладу інформації з рідної мови іноземною й навпаки; стимулює до роботи з довідниками, словниками тощо. Візуальний спосіб дозволяє використовувати символічні формули ($V_0, S_1, N...$); активно перетворювати наочний або мисленнєвий образ певного явища (вичленовувати його окремі елементи; формулювати мовний матеріал у питальній і заперечній формах); самостійно створювати візуальні моделі тих чи інших граматичних об'єктів тощо. Предметно-практичний спосіб націлює на виконання практичних і лабораторних робіт, що передбачають здійснення певних дій із навчальним матеріалом на основі мовленнєвого зразка і формулювання правил або узагальнень на ґрунті виконаних робіт. Чуттєво-сенсорний спосіб уможлиблює оперування навчальним матеріалом, що містить «чарівні» ситуації, в яких студенти можуть використати свою фантазію та уяву; зображення навчального матеріалу за допомогою когнітивних метафор; перетворення казкового формулювання матеріалу на наукове; формулювання питань, які стимулюють студентів до емоційного оцінювання вивчуваного матеріалу.

Отже, у процесі оволодіння іноземною мовою при організації навчальної інформації та виборі способу її пред'явлення необхідно враховувати індивідуальні репрезентаційні здібності студентів, а саме особливості їхніх епістемологічних стилів, способів пізнання та кодування інформації, тобто ментальних і психічних ресурсів їхньої свідомості.

Перспективу подальшого дослідження заявленої проблеми ми вбачаємо у вивченні ролі когнітивних стилів в оволодінні іноземною мовою.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Гриндлер Дж. Из лягушек в принцы / Дж. Гриндлер, Р. Бэндлер. — Воронеж : Научная книга, 1993. — 244 с.
2. Брунер Д. Психология познания / Брунер Д. ; пер. с англ. Л. К. Зайцева. — М. : Прогресс, 1977. — 412 с.
3. Холодная М.А. Когнитивные стили: О природе индивидуального ума. Учебное пособие. — М. : ПЕРСЭ, 2002. — 304 с.
4. Веккер Л.М. Психика и реальность: единая теория психических процессов / Л.М. Веккер. — М. : Смысл, 1998. — 333 с.
5. Солсо Р.Л. Когнитивная психология / Р. Солсо. — М. : Тривола, 1996. — 600 с.
6. Ross J. Three Cognitive Dimensions // Psychological Reports. — 1965. — V. 17 (1). — P. 291-300.
7. Royce, J.R. Cognition and Knowledge: Psychological Epistemology In: // Carterette E., Fridman M. (Eds). Hand book of Perception. — V.1. — N.Y.: Acad. Press, 1974. — P. 149-176.

8. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : Курс лекций по английской филологии. – Тамбов : Изд-во Тамб. ун-та, 2001. – 123 с.

9. Вовк О.І. Когнітивні аспекти методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах. Навчально-методичний посібник / О.І. Вовк. – Черкаси: Видавництво «САН», 2010. – 506 с.

10. Paivio A. Styles and Strategies of Learning // British Journal of Educational Psychology, 1971. – V. 46. – P. 128-148.

ЦІЛЬОВИЙ КОМПОНЕНТ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЙ

УДК 371.134: 811.1/.2 + 81'24(045)

Данилюк С. С.

Статтю присвячено опису цільового компонента моделі формування професійної компетентності майбутніх філологів в аспекті використання в едукативному процесі Інтернет-технологій. Акцентується увага на виокремленні переліку ознак конкретних реалізацій низки компетенцій у різних видах професійної діяльності. У статті також відображено діапазон професійних цінностей, мотивів навчальної та професійної діяльності, професійних знань, навичок і вмінь. Крім того, визначено комунікативні якості майбутніх філологів.

Ключові слова: професійна компетентність; майбутні філологи; компетенція; професійні цінності; мотиви; знання; навички; вміння; комунікативні якості.

Статья посвящена описанию целевого компонента модели формирования профессиональной компетентности будущих филологов в аспекте использования в образовательном процессе Интернет-технологий. Акцентируется внимание на выделении перечня признаков конкретных реализаций ряда компетенций в различных видах профессиональной деятельности. В статье также отражен диапазон профессиональных ценностей, мотивов учебной и профессиональной деятельности, профессиональных знаний, навыков и умений. Кроме того, определены коммуникативные качества будущих филологов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; будущие филологи; компетенция; профессиональные ценности; мотивы; знания; навыки; умения; коммуникативные качества.

The article deals with the description of the target component of the model of formation of future philologists' professional competence in the aspect of usage of Internet technologies in the educational process. The attention is focused on singling out the list of characteristics of certain implementations of competences in different types of professional activities. A range of professional values, motives of learning and professional activities, professional knowledge, skills and abilities is also